

A sportföldrajz elméleti és történeti kérdéseiről

FARKAS JÁNOS¹

Bevezetés

Magyarországon az elmúlt évtizedekben a szocialista arcú földrajz direkt módon a gazdaságot tárgyalta, rész tudományai is közvetlenül gazdasági jellegűek voltak (pl. iparföldrajz, a mezőgazdaság földrajza, kereskedelmi földrajz). Alapvető probléma volt az említett időszakban a tudományág taxonómiai helye, elnevezése és felosztása. A három kérdéskör összefügg egymással és az e téren tapasztalható ellentmondások alapja egységes². Ezek feloldása csak azon a módon képzelhető el, ha a társadalomföldrajzot tekintjük magasabb kategóriának a gazdaságföldrajzzal szemben (TÓTH J. 1990). Egy mai gimnáziumi tankönyvre (RIGÓCZKI CS. 1997) tekintve már találkozhatunk a társadalomföldrajz kifejezéssel olyan formában, amelyben mindenki számára egyértelmű, melyik taxonómiai egység áll a hierarchia csúcsán. Ebben a rendszerben már világosan megjelennek olyan, már nemcsak közvetlenül a gazdasághoz kapcsolódó földrajzi diszciplínák, mint a kommunikáció-földrajz, politikai földrajz, az idegenforgalom földrajza, környezeti földrajz stb. Sőt, újabb társadalomföldrajzi tudományágak készülnek a névtelenségből való kilépésre (pl. a viselkedésföldrajz vagy a sportföldrajz).

Ezen utóbbi diszciplína emulitásával érkeztünk el a sport geográfikának vizsgálatával foglalkozó tudományág bemutatásához. A földrajznak tárgya kell, hogy legyen a sport is, amennyiben feltételezzük azt, hogy ez, az ember aktív pihenését és szórakozását szolgáló folyamat a térben nem homogén módon és tömegben jelenik meg. A különbségek feltárására, elemzésére, egy esetleges modell megadására a földrajz látszik a legalkalmasabb tudománynak.

Az alábbiakban először a sportgeográfia történetét mutatom be, röviden kitérve az egyes kutatási irányzatok sajátosságaira. A tanulmány második fele a tudományág helyét és feladatát kívánja ismertetni.

Történeti áttekintés

A sportföldrajz – mivel a korábban gazdaságföldrajznak nevezett masszában nem volt helye – Magyarországon egy teljesen új és a helyét kereső szubdiszciplína. A nyugati szakirodalomban az 1970-es évektől számítják kialakulását. Az Egyesült Államokban az Amerikai Geográfusok Szervezetének évenkénti ülésain már közel negyedszázada megrendezik a sportföldrajzi ülésszakot is. Egy aktívan kezdeményező geográfus egyéniség,

¹ PhD hallgató, Janus Pannonius Tudományegyetem, Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, 7644 Pécs, Ifjúság u. 6.

² MARX helytelen, ortodox interpretációjából adódik: a termelés, a gazdaság primátusának abszolutizálása, a szűkebb és tágabb értelemben vett - az elosztás, a csere és a fogyasztás mozzanatát is magában foglaló - termelésfogalom keveredése.

J. ROONEY volt az, aki végül is elfogadtatta a szakmával a sportföldrajzot mint a geográfia egy új ágát. E tevékenységében több könyve és egyéb publikációja mellett elsősorban az *A Geography of American Sport* (ROONEY, J. 1974.) c. műve segítette. A sporttal foglalkozó földrajzi tanulmányok már a századforduló időszakától megjelentek, ám egészen az 1960-as évek közepéig a földrajztudomány periferiáin maradtak. Ezek a munkák a sport társadalmi determináltságát hangsúlyozták, de nem mellékes az sem, hogy gyakran szinte sugárzott belőlük a fehér ember felsőbbrendűségi érzése, fajgyűlölete. Jó példa az első állításra a National Geographic folyóirat egy korabeli cikke, mely szerint egy nemzet sportjai szinte csalahatlan barométerét nyújtják létrehozó civilizációjuknak (HILDEBRAND, J. 1919). A tudományos idegengyűlöletet pedig egy brit geográfus tolmácsolásában ismerhetjük meg, akinek véleménye szerint a fekete atléták dzsungelösztönük primitív reakciói miatt sikeresek a rövidtávú számokban (RICHARDS, D. 1953).

Bár néha elhangzottak figyelmeztetések a sportföldrajz jelentőségére vonatkozóan, azonban a 60-as évekig a sportgeográfiának meg kellett húzódnia a szabadidő és a pihenés földrajzának (recreation geography) árnyékában. Lényeges változást csak az anglo-amerikai emberföldrajz mintegy három évtizeddel ezelőtti paradigmaváltása hozott. A társadalmi-intellektuális forrongások időszakában a földrajz egy elsősorban leíró tudományból átfordult egy olyanba, amely az elismertséget az ún. „kemény tudományok” (*hard sciences*) keresztül kereste (JOHNSTON, R. 1989). Ebben az időszakban történt, hogy a „földrajzi” melléknév gyakorlatilag egyenértékűvé vált a „térbelivel”; azaz minden, amit térképen lehetett ábrázolni, amit meg lehetett jeleníteni a térben, az földrajzi (azaz térbeli) vizsgálatok potenciális alanyává vált. Ez a szemléletváltás elméletileg máris legitimizálta a sportföldrajzot, hiszen nehezen, sőt egyáltalán nem cáfolható az a megállapítás, hogy a sportnak van térbelisége. Konkrétan: változóinak (ezekről később ejtünk szót) a térbeli elhelyezkedése sem nem egyenletes, sem pedig nem véletlenszerűen szórt. A sportban mint térbeli tevékenységben olyan területi differenciák mutathatók ki, amelyeknek nyilvánvalóan kell, hogy legyen valamilyen okuk. Ettől a ponttól kezdve az volt a feladat, hogy valaki (vagy valakik) a gyakorlatban legitimizálja (legitimizálják) az új tudományágat. E feladat végrehajtásához nem is kellett túlságosan sokat várnia a szakmának.

Az első valódi sportföldrajzi munkák a versenysportolóknak a népszerűséghez viszonyított aránya alapján próbálták a vizsgálat tárgyát képező területen belül régiókat elkülöníteni. Ilyen „szaktérkép-szerkesztő” jellegű tanulmány volt az, amely az elit labdarúgók „termelésének” helyi különbözőségeit tárgyalta az Egyesült Államokban (ROONEY, J. 1969.) vagy az, amely az 1952-es Helsinkii Olimpiai Játékok eredményeit is figyelembe véve próbálta meg az atlétikai „termelést” leírni. A 70-es évek közepére végül kialakult a sportgeográfiai kutatások hármass fogalmi rendszere, úgymint a *helyi szintű megközelítés*, amely a célterület (kutatási objektum) különböző sportágainak leltárát adja meg; az *aktuális, azaz a valóságból kiinduló megközelítés*, aminek révén különböző sportokat, sportágakat vizsgálhatunk térben és időben, ill. az *arcuati megközelítés*, aminek segítségével a különböző sportok úzése céljából kiépült területek arcuatával, sajátos tájképi értékének és kiépülési technológiájának időben lezajló változásait ismerhetjük fel (BALE, J. 1993).

E rendszer megalkotásában döntő szerepe volt ROONEYnak. Ő volt az első geográfus, aki komolyan nekilátott a sport térbeliségének vizsgálatához. Ezt számtalan cikke, tanulmánya bizonyítja, amelyek hatással voltak az amerikai és a nyugat-európai sportföldrajz kialakulására. Ilyen volt pl. az Amerikai Sportok Atlasza is (ROONEY, J.–PILLSBURY, R. 1993). A tengerentúli sportgeográfia látványos térhódításának köszön-

hetően sportföldrajzi atlaszok jelentek meg Franciaországban és Olaszországban (*Atlas du Sport* 1989, ill. *Federazione delle Federazioni Sportive* 1987) és egyre komolyabb a tudományág irodalma Németországban és az Egyesült Királyságban is (BALE, J. 1993). ROONEY óvilági hatása különösen Franciaországban érvényesül, ahol el is nevezték „*Monsieur Geographie du sport en Amerique*”-nek (LOUDER, D. 1991). Az ő folyamatos munkáját a sport földrajzi dimenzióiról a nem geográfiai jellegű társtudományok (sporttörténet, sportszociológia stb.) képviselői is jól fogadták, így vált teljessé a sportföldrajz elismertsége.

Az 1970-es és az 1980-as években íródott tanulmányokra jellemző volt, hogy szerzőik igyekeztek minél egzaktabbá tenni azokat, azaz komoly szerep jutott az adatfeldolgozás során a matematikának (ROONEY, J. 1986). Az ilyen tanulmányok lényege, hogy – mivel a sportok tényezőinek eloszlása³ nem rendezett, és nem véletlenszerű – bátorítják a különböző „sport régió” felismerésére és megtalálására irányuló, statisztikai módszereket is igénybevevő kutatást. Példaként tekintsünk a sport egyik fő tényezőjét a sportolót! Az elit sportolók térbeli eloszlásának térképi ábrázolása egyes régiókban túltermelést, máshol deficitet jelez. Egy ilyen egyenlőtlen eloszlás gyakran eredményezi a sporttehetségek migrációját. A sportgeográfia egyik feladata, hogy megtalálja ennek a nem feltétlen módon érvényesülő migrációnak a modelljét. Ha ez a modellt minden igényt kielégítően meg lehet alkotni, akkor a többlettel rendelkező területekről az ebben hiányt szenvedők felé vándorlók száma hozzávetőleges pontossággal megjósolható lesz.

A hiánypótló tanulmányok sorában – amelyek a különböző sportok közötti földrajzi differenciákról szólnak – találni néhány olyat is, amelyek maguknak a sportágaknak (itt tehát már nem sportolókról van szó) a földrajzi és időbeli terjedését kutatják. A modern antropológia atyja, E. TAYLOR már a múlt század végén írt egy tanulmányt a sportok térbeli diffúziójáról (Észrevételek a sportjátékok földrajzi szétterjedéséről.) A modern sportokra fektetve a hangsúlyt, sokan alkalmazták HÄGERSTRAND modelljét, amelyben is egy innováció (ez esetben pl. egy újfajta sportág) elfogadásának időpontja függ a kezdeti elfogadó (azaz az innovációs centrum) távolságától és az aktuális befogadó terület (funkcionális periféria) nagyságától. A modell sikeresnek tűnt és a megközelítés kétségekívül újító szándékú, amennyiben megpróbálja működésbe hozni a sport mint innováció szétterjedésének és elfogadásának elképzelését, mégis hiányos marad, mert nem ad megfelelő választ arra a kérdésre, hogy az elfogadás milyen pontos területi egységét kell választania a kérdéses sportnak. Ideológiai ez a megközelítés azért, mert nem tudta, vagy nem akarta felismerni az innovációval párhuzamosan lejátszódó mozgáskultúra lepusztulást-elsorvadtást (BALE, J. 1993).

Egy másik irányzat a fenti, ún. profit-maximalizáló nézőponttal szemben magát jólét-maximalizálónak definiálta. Központi témájuk a földrajzi túlterjedési effektusok (*geographical spillover effects*) fogalma. Ennek lényege, hogy a lakóhely közelsége bizonyos objektumokban, sportlétesítményekhez (különösen labdarúgó stadionokhoz) sok esetben hátrányt is jelenthet az előnyök mellett. A 70-es évek végétől úgy látták, hogy a sportok világában található negatív jelenségek térbeli „túlradásának” forrását a futballstadionok jelentik. Számos „jóléti földrajzi” munka a kérdéseit a következő tárgyakban tette fel: a) a sportlétesítmények okozta kellemetlenségek térbeli kiterjedése és b) az ilyen kellemetlenségek természete. Ezeknek a vizsgálatoknak igazából az Egyesült Király-

³ Ezek legtöbbször játékosok, klubok, szolgáltatások, közönségigény stb.

ságban van múltjuk. Az ott elkészült tanulmányokat tekintve öt következtetés merült fel a labdarúgással kapcsolatosan (BALE, J. 1993):

1. A labdarúgásból fakadó negatívumok térbeli hatása a nagyobb stadionoknál 2–3 km-re is kiterjedhet, de az alacsonyabb osztálybeli kluboknál ez földrajzilag jelentéktelennek tekinthető. A helyi lakosságnak (itt azokról van szó, akik valamely stadion közelében laknak) a 70%-a észlel valamilyen kellemetlenséget (BALE, J. 1992).

2. A kellemetlenségek közül számos összetett módon jelentkezik, de a legjelentősebbnek a huliganizmust ítélik meg a polgárok. Kisebb kellemetlenséget jelent a közlekedés zsúfoltsága, a parkolók telítettsége, a zsúfoltság stb.

3. A kapott eredményekből kiolvasható, hogy a stadionok nem sportjellegű kihasználás esetén kevesebb kellemetlenséget okoznak, mint amennyit a labdarúgás során. Ez általában igaz, de egyes esetekben a nem sportjellegű kihasználás (pl. egy-egy rock-koncert) komolyabb problémák forrása is lehet (MASON, C.–ROBINS, R. 1991).

4. Ahol új külvárosi sportpályákat építettek, a „kellemetlenség mező” térbeli hatása nem feltétlenül kisebb, mint a belvárosi stadionok esetében (MONCRIEFF, A. 1990).

5. Ahol a futball okozta kellemetlenkedések elérik a zaklatás szintjét, ott a stadion létevel szembeni ellenséges lakossági viszonyulás könnyen átalakulhat politikai aktivitásá a helyi rétegek sportellenes mozgalmává (BALE, J. 1992).

A létesítményekkel szembeni társadalmi ellenállásnak többféle megnyilvánulási formája is lehetséges. Közülük a legradikálisabb az, amikor önszerveződő lakossági csoportok kitartóan tiltakoznak a lakóhelyük közelébe települt sporttevékenység ellen. A lakossági aktivitás második formáját a sportkörnyezet megváltoztatására tett javaslatok jelentik. Nagy-Britanniában ez a tiltakozási forma általában akkor jelentkezett, mikor a sportegyesületek – egyrészt engedve a stadionjuk üldőhelyessé való átalakítása irányába ható nyomásnak, másrészt attól az elhatározástól vezérelve, hogy szurkolótáboruk nagysága ne csökkenjen – a lelátók nagyságát megnövelték. Így mintegy vizuális akadályt hoztak létre a városban, ami okkal válthatta ki a környéken lakók rosszsallását.

A harmadik mód, ahogy a választópolgárok geopolitikai tevékenysége behatolt a versenysportok (köztük a labdarúgás) világába, nem más, mint az új stadionok építése, ill. fejlesztése elleni tiltakozás – általában a külvárosokban. (Erre a nem csak sportügyekben meglévő ellenállási formára létezik egy bevett angol mozaikszó: NIMBY, azaz *Not In My Back Yard!*, magyarul: Csak ne az én hátsó udvaromba!) Az ilyen ellenállási formát nagymértékben támogatják a várostervezők is, akik a külvárosi stadiont a zöldövezet lepusztításához való hozzájárulásnak tekintik. (E jelenségek tárgyalásánál szükséges megemlíteni az ellentétet, vagyis azokat a szervezett szurkolókat is, akik szintén nem maradhatnak passzívak a sportegyesületeket érintő konfliktusokban. Az ilyen szerveződések színvonalára jellemző, hogy már arra is akadt példa, hogy a támogatók politikai pártot alapítottak kedvenc klubjuk áthelyezési terveit megakadályozandó. Természetesen ez is Angliában történt.)

Nem igazán szerencsés azonban, hogy a fent említett jóléti megközelítések általában a sport negatív hatásaival foglalkoznak. Nem lehet állítani, hogy ilyenek nincsenek, de a társtudományok sem csak a fennálló feszültségekkel foglalkoznak, hanem fontos témájuk a még ki nem aknázott és a már manifesztálódott térbeli lehetőségek bemutatása. A nemzetközi sportföldrajznak az előbbieken tárgyalt irányzata a 80-as évek végéig azonban szinte kizárólag a (verseny)sportból fakadó és az élet más területein lecsapódó negatívumokat mutatta be. A sportnak azonban pozitív eredményei is vannak, gazdaságiak és szellemiek egyaránt. (Igaz ugyan, hogy ez utóbbiak térbeli hatásait eddig ritkán jellemezték példákkal).

Az elmúlt évtized földrajzának egyik jellemzője, hogy megpróbált emberközpontúbb lenni, kissé elszakadni a kvantitatív jellegű geográfiától. A készítés az ilyenfajta munkákra azoktól az emberközeli témákat vizsgáló földrajztudósoktól jött (RELPH, E. 1976, 1981; TUAN, Y-F. 1974), akik a mennyiségi földrajzzal szembeni ellenállást demonstrálták és olyan ideákat vizsgáltak, mint pl. a *tájékp* jelentése az emberek számára, a *hely* felfogása – amit TUAN *topofíliának* nevezett – és a helynéküliség, ami RELPH szerint fokozottan jellemzi az unifikáltság és az „azonosság világát” (world of sameness). Egy hiteles, a tömegek által elfogadott sportterület vagy sporttájékp erős hatással lehet egy helyfelfogás vagy tehetségáramlás kialakítására. A helynek tehát központi szerepe van a sportban. Az alábbiakban először a sporthely kapcsolatrendszer fontosabb csomópontjait ismertetem (BALE, 1988 alapján).

A sport igen fontos közege a hely fogalomnak (azaz bizonyos helyhez való kötődésnek) a modern társadalom tudatába való integrálásának. A különböző társadalmi osztályok legkönnyebben egy hely (ami lehet egy utca, egy település, de akár egy egész ország is) támogatásakor rendeződhetnek egységbe. A (sport)küzdőtér a törvényes jogutódja a hajdani agórának: „ez az a hely, ahol hangosan demonstráljuk, melyik hely iránt érzünk hűséget – hangosan, mint ahogy a görögök is tették egykor” (BALE, J. 1993.). A sport a topofília egyik lehetséges eredete – helyzetek, ahol az érzelmek összekapcsolódhatnak a hellyel, és ahol erős azonosságtudat érzékelhető az emberek és a hely között. Az ilyen, szinte vallásos vagy hazaszerető ragaszkodást olyan dolgok befolyásolhatják, mint a hön szeretett stadion vagy más sportpályák látványa. Megint más sportpályák létrehozhatják – mintegy ellenhatásként – a *topofóbia* érzését, amely szerint az egyes stadionokra, sportlétesítményekre (főleg, ha az a rivális egyesület tulajdonában van) úgy tekintenek, mint veszedelmes események vagy a félelem helyeire. A sport gócpontja, motorja lehet egy hely prosperálásának, miként – mivel fontos szerepe van a közösség és a hely reprezentációjának – a siker vagy egyszerűen csak a népszerű csapat jelenléte szolgálhatja egy hely kedvelté válását vagy reklámozását a szélesebb világ felé.

A sporthely páros mellett a másik fontos új fogalom a sportok által létrehozott tájékp. A sportok tájékpének az értelmezése sokfajta megközelítést feltételezhet, de mint minden földrajzi tájékp, ez is rendelkezik egy erős humanisztikus (emberközpontú) jellemvonással; végül is a tájékp esztétikája nem ismer más megközelítést, mint a szubjektív szemlélet (BALE, J. 1993). Egy igen figyelemreméltó és érdekes vélemény szerint a sportot tekinthetjük úgy, mint a mélykultúra és szerkezetének a hordozóját, ill. lehetséges a versenysportokat úgy szemlélnünk, mint amelyek alapvetően természetellenesek. Ebben az értelemben nem túlzás az a megállapítás sem, hogy a versenysportok (ill. azok helyszínei) a természetes tájékp ellenségei. Persze ettől még nyitott lehet az a kérdés, hogy mely emberi alkotások nem férnek bele ebbe a negatív kategóriába.

A környezetrombolás és -szennyezés területén a sport nem feltétlenül játszik vezető szerepet, de hajlandóságai ugyanabba az irányba mutatnak, mint a társadalom fő áramlataié. A sportesemények egyre kevésbé játszódnak természetes környezetben, hanem túlnyomórészt a célnak megfelelő speciális helyeken, inkább nyomasztó mennyiségű betonnal, mint csupán egyszerű, szennyeztelen, átalakítatlan természettel körülvéve. „A sportok palotái, a stadionok – akár olimpiaiak, akár nem – természetellenesek, mert majdnem laboratóriumi körülményeket jelentenek, ahol a versenysportok dimenziótlansága kitarulkozhat a szabályozott lehetőségek között. Az egyszerű természet ugyanis túl sok variációt jelentene, ott túl sok a zaj” (sic!) (BALE, J. 1993). Valóban, a sport sok esetben elszakad a természetes környezetétől és laboratóriumi körülmények között él tovább. A

mesterséges környezetben nem kell számolni a véletlennek az eredményt befolyásoló szerepével. Így születhetett meg pl. a teremgolf, ahol igazi golflabdával, igazi golfütővel, de valóságos pálya nélkül játszhatunk a labda alig néhány métert repül, sebességéből és ívéből kiindulva számítógép adja meg a röppályáját és megállapodási pontját a kognitív golfpályán. De a teremgolf csak a kezdet, létezik már teremsí és teremvitorlázás is. Meglepő, hogy, azok a sportágak is kiszámítható, falakkal körülvett környezetbe kerülnek, amelyek eredendően a természettel való együttélésre vagy az az után való sóvárgásból születtek.

További véleményekből is a modern versenysport formája elleni lázadás cseng ki, amelyek szerint a versenysportok tájképeit az egyenesvonalúság és a keményélűség jellemzi, gondosan kozmetikázott stadionokban és sportsarnokokban, ahol a maximális output megvalósítható. A táj, ahol a versenysportok teret nyernek, monokulturális jellegű – egy ilyen sporttáj-kép csak sport-termelésére használható, semmi egyébbe. A versenysportok azonban – természetellenes tájkép ide vagy oda – tömegszórakoztatási cikkek. Cirkuszok, amelyek közönségigényre, azaz fogyasztópiacra települtek, a terciér szektor fontos részei (FARKAS J. 1996). Terméknek kell tekintenünk a versenysportot, amelyet a piac igényei formálnak. Mindenesetre úgy tűnik, hogy ma a piacnak arra a fajta látványosságra van szüksége, amelyet kiharcolt magának. Ezt valahol alátámasztja az a vélemény, amely szerint az öröm, amit a sport élménye okoz, fordítottan arányos a sport tájképi változatosságának fokával (RAITZ, K. 1987).

A sportföldrajz helye, feladata

A sportgeográfia tehát a társadalomföldrajz rész tudománya. Igen szorosak a kapcsolatai a településföldrajzzal, mivel a versenysport koncentráltan, pontszerűen elhelyezkedve a településhálózat térbeli formáját követi; ugyancsak ilyen a viszony a népességföldrajzzal (hasonló okok miatt), bár itt a kapcsolat valamelyest gyengébb lábakon áll⁴; az idegenforgalom földrajzával (a lábjegyzet szövege ide is érvényes) és a gazdaságföldrajzzal, hiszen a népességszám és a települések mérete mellett egy régió gazdaságának a fejlettsége határozza meg, hogy lehet-e a versenysportnak fizetőképes piaca az adott területen. Természetszerűleg másképpen érvényesül a versenysport egy gazdag, viszonylag nagy népességű országban és másként egy jóval kisebb népességűben, ahol az egy főre jutó nemzeti össztermék értéke ráadásul jóval alacsonyabb. A versenysport ugyanis egy gazdasági vállalkozás, amelynek a fogyasztópiaca – közvetlenül, mint jegyvásárló és közvetve a szponzorokon keresztül – a közönség (FARKAS J. 1996).

A társadalomföldrajzi diszciplínákon kívül él a kapcsolat a természetföldrajzzal is. Egy-egy régió földrajzi elhelyezkedése, domborzata, éghajlata, vízrajza erősen determinálhatja az ott már kialakult és a kialakulandó sportok milyenségét. Nem lehet véletlen, hogy pl. az alpesi sportszámokban Svájc, Finnország, Olaszország stb. együtt és külön-külön is sokkal eredményesebbek, mint esetleg Jamaica vagy Madagaszkár. És az említett

4

Nem elhanyagolható viszont a sportrendezvényeket követő reverzibilis és periodikus migráció a közönség, mint fogyasztó részéről, ill. a sportolók mint munkavállalók áramlása a sportszolgáltatást nyújtó csomópontokba (sportegyesületekbe).

országok téli sportjainak kvalitásai között meglévő különbség nem csak a gazdasági jellegű diverzitásból adódik. Igaz ugyan, hogy az is adott, csakúgy, mint az, hogy Madagaszkáron esetleg nincs piaci igény az óriásműlesiklásra, de csak azért, mert sem ott, sem pedig a környező országokban a sportág nem tradicionális. És itt vissza is értünk a természetföldrajzi meghatározottság problémaköréhez. A hagyományok csak olyan sportjátékok kialakulását engedélyezik, amelyek lényegükben nem szakadnak el az adott természeti környezettől (nem tekintve a legmodernebb sporttájakat, amelyekben elméletileg már minden, az azt övező természeti környezettől is idegen játék művelése lehetséges). Azonban az érdeklődő figyelmét nem kerülheti el, hogy egy terület jellemző sportjai a természeti környezet, az emberi szórakozási szükségletek és – ha versenysportról van szó, azaz amikor a piaci igényeket is figyelembe kell venni – a régió gazdasági eltartóképességének, erejének megfelelően alakulnak ki.

Összefoglalva: a sportföldrajz az a tudomány, amely a természet és a sport, ill. a társadalom és a sport kapcsolatrendszerével, kölcsönhatásaival foglalkozik; a sport területi differenciáltságával, az azt kialakító és módosító tényezőkkel, valamint ezek törvényszerűségeivel. Értékeli a rá ható természeti és társadalmi tényezőket, feltárja a sportnak a társadalmi-gazdasági tevékenység egyéb szféráival fennálló kölcsönhatásait. Hogy e kölcsönhatások fennállnak, az előre sejthető. Hogy következményeik milyen irányúak és nagyságrendűek az a témával való elmélyültebb foglalkozás esetén prognosztizálható.

IRODALOM

- AUGUSTIN, J. P. 1991. Sport, Géographie et Aménagement. – Paris
- BALE, J. 1980. Football clubs as Neighbours. – *Town and Country Planning*, 49. 3. pp. 93–94.
- BALE, J. 1981. Sport and Place: a Geography of Sport in England, Scotland and Wales. – London
- BALE, J. 1988. Rational and rustic landscape of cricket. – *Sport Place*, 2. 2. pp. 5–17.
- BALE, J. 1990. In the Shadow of the Stadium. Football Grounds and Urban Nuisances. – *Geography*, 12. 4. pp. 507–524.
- BALE, J. 1992. Sport, Space and the City. – London
- BALE, J. 1993. Cartographic Fetishism to Geographical Humanism. – *Innovation*, London 5. 4. pp. 71–88.
- FARKAS J. 1996. A labdarúgásnak mint versenysportnak térbeli változásai Magyarországon. – *Diplomamunka, Janus Pannonius Tudományegyetem, Ált. Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, Pécs*, 80 p.
- GENEST, S. 1991. Étude géographique du processus de diffusion du hockey sur glace dans le monde. – *Mémoire de maîtrise de géographie, Université de Laval*
- HILDEBRAND, J. 1919. The geography of games. – *The National Geographic Magazine* 34. 2. pp. 98–143.
- JOHNSTON, R. 1989. Geography and Geographers. – London
- LOUDER, D. 1991. Étude géographique du sport en Amiréque du Nord. pp. 179–187.
- MASON, C.–ROBINS, R. 1991. The spatial externality fields of football stadiums; the effects of football and non-football uses at Kenilworth road, Luton. – *Applied Geography*, London 11. 3. pp. 251–266.
- MONCRIEFF, A. 1991. The Effect of Relocation on the Externality Effects of Football Grounds: the Case of St. Johnstone Football Club, Southampton. – London
- OTTESEN, L. 1990. Kropskultur og Idræt. – Odense, pp. 33–48.

- RAITZ, K. 1987. Perception of sport landscapes and gratification in the sport experience. – *SportPlace*, 1/1. pp. 4–19.
- RAVENEL, L. 1995. L'origine géographique des footballeurs professionnels. – *Mappemonde*, 1. pp. 44–47.
- RAVENEL, L. 1996. La diffusion du football de haut niveau en France. – *Mappemonde*, 2. pp. 14–18.
- RAVENEL, L. 1997. „L'avantage á domicile en football ou l'expression des passions: un essai d'analyse géographique” – In: MICHON, B. (dir) *Sport et Identites*, Paris, L'Harmattan
- RELPH, E. 1976. *Place and Placelessness*. – London
- RICHARDS, D. 1953. *Athletic Records and Achievements in Relation to Climatic. – Social and Enviromental Factors*, University of Wales
- RIGÓCZKY CS. 1997. *Társadalomföldrajz*. – Budapest,
- ROONEY, J. 1969. Up from the mines and out from the praires; some geographical implications of football in the United States. – *Geographical Review* 59. pp. 471–492.
- ROONEY, J. 1974. *A Geography of American Sport; from Cabin Creek to Annaheim*. – Reading
- ROONEY, J.–PILLSBURY, R. 1993. *An Atlas of American Sport*. – New York
- TÓTH J. 1990. Előszó. – In: FRISNYÁK S. (szerk.): *Általános gazdaságföldrajz*, Tankönyvkiadó, Budapest, 486 p.
- TUAN, Y-F. 1974. *Topophilia*. – Englewood
- WALKER, B. 1986. The Demand for Professional League Football and the Success of Football League Teams: Some City Effects. – *Urban Studies*, No. 23. pp. 209–219.

ON THE THEORETICAL AND HISTORICAL ASPECTS OF GEOGRAPHY OF SPORT

by *J. Farkas*

S u m m a r y

During the socialist regime in Hungary geography science had two main branches: physical geography and economic geography. The latter was based first of all on the study of (heavy) industry and of agriculture. But by nowadays the non-physical geography has become rather differentiated. Its name is human geography and it includes a number of new subdisciplines: e.g. geography of tourism, behavioural geography and geography of sport. The geography of sport was born in the United States in the mid-70s. However, even since the early 20th century quite a few studies of the sport have been published which focused on the spatial aspects of sport. The founder of the modern subdiscipline was J. ROONEY who established a sportgeographical section in the Association of the American Geographers. First time geography of sport was primarily involved in mapmaking, but later developed three possible broad approaches: the regional, the topical and the landscape one. The favourite theme of the American geography of sport has been the study of relationship between the sport landscape and the space, respectively the place, the placelessness and the topophilia. The geography of sport successively expanded to new areas: first to the geography science in the United Kingdom and later to that of all Western Europe.

Translated by the author